

Ostffyasszonyfai fogyó tábor története.

Írta:

Laky Rezső

1971.

Eredeti címlapot készítette:
Cseledi Jenő építési ügyintéző
Retusálta, sárga-pirosszín csere:
Mesterházi Sándor 2008.

**Szemtanuk személyes élménye és írásos
dokumentáció alapján írta:
Laky Rezső
Celldömölk,
1971.**

Ipolyi Arnold: *Őrizzük, tartsuk fenn emlékeinket,
gyűjtsük össze töredékeinket, nehogy
elvesszenek és ezáltal is üresebb
legyen a múlt, szegényebb a jelen,
és kétesebb a jövő!*

A Vas megyei Népművelési Tanácsadó kiadványa

Felelős: Dr. Makra Sándor

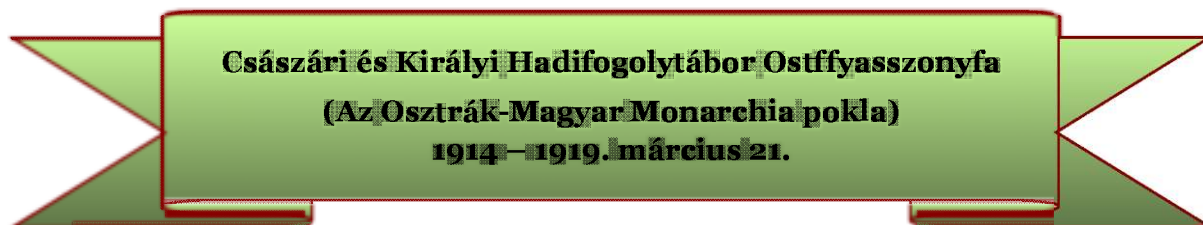
Készült: a Vas megyei Moziüzemi Vállalat
Rota üzemében 533/71. sz. alatt 300 példányban

Felelős vezető: Szabadfi József igazgató

Kézirat gyanánt!

Tartalomjegyzék:

Cs. és Kir. Hadifogoly Tábor Ostffyasszonyfa.....	3
A sitkei ideiglenes tábor.....	4
Az ostffyasszonyfai végleges tábor.....	4
A tábor feltöltése és élete.....	5
Dezső, ez egykori orosz hadifogoly.....	8
Ruskovics Antal volt litván hadifogoly.....	9
Az egykori Ostffyasszonyfai Fogolytábor pénzei:.....	10
„Fosztogatók az ostffyasszonyfai fogolytáborban.”.....	14
A végleges erjedés.....	15
Tanácsköztársaság idején.....	15
A hadifogoly temető.....	15
Forrásanyag.....	18
Lőszertemető.....	18

Cs. és Kir. Hadifogoly Tábor Ostffyasszonyfa

(Az Osztrák-Magyar Monarchia pokla 1914-1919. márc. 21.)

Csendes szemlélő utas vagy rajongó természetbarát, ha Kemenesalján jársz és vonatod, gépkocsid Sárvár–Celldömölk irányában Ostffyasszonyfa vasútállomás közelében halad, tekints ki néhány percre a környező vidékre.

Ma békés, csendes vörösfenyős és akácás erdő parcellák szegélyezik az „S” hajlatú közutat, vagy a nagyívben délkeletre elhajló vasutat. Rengeteg bánatot, kint és fájdalmat szeretnének eltakarni az erdők, feledtetni a múltat, – de nem lehet. Sok az áruló jel, mely tanúskodik az elmúlt időkről. Az örök mementó és figyelmeztetés jelét nem lehet eltüntetni.

Háttérben az Ostffyasszonyfára vezető úttól 300 m-re csendesen meghúzódik 6 000 négyszögöl területen az egykori fogolytábor szerves tartozéka: a *fogolytemető*.

Olasz, román, orosz, szerb, litván, zsidó és magyar föld fia pihennek benne békésen, csendesen egymás mellett 10 813-an. Celldömölk lakosságával ér fel 1971-ben a temető lakóinak száma. Nem ide indultak el ők a felpántlikázott katonai vonatokon a hadbavonuláskor. Nem itt akartak egymásnak végzetes találkozót adni, de közbeszólt a kegyetlen sors, a halál kegyetlen vijjogó madara. Jöttek a hatalmas vonatszerelvények és ontották magukból a végelethatalmas fogolymentet. Hosszabb-rövidebb idő után meszes halottas csillekocsik sora lett a folytatás, és végállomás a temető.

1914. június vége elindította a kegyetlen világéget. A háború kitörésének oka már korábban benne volt az egyes nemzetek életében. Csak szikra kellett a puszkaporos hordóhoz,

melyhez elég volt: Princip Gavriló szerb orvgyilkos golyója, mely kioltotta az osztrák Ferenc Ferdinánd trónörökös és nejeének életét. Ez az orvgyilkosság és a vérig sértett osztrák önérzet maga után vont a sok millió fegyver ropogását, halottak millióit, özvegyek, árvák tengernyi szenvedéseit, és kiparcellázta az emberiség egyik szégyenfoltját, a monarchia poklát, az *ostffyasszonyfai fogolytábor* és temetőt.

A sok közül sajnos ez volt a legnagyobb tábor, összesen 160 400 ember vonult rajta keresztül, akik közül egyesek táborról-táborra vándoroltak, és belőlük nagyszámmal itt maradtak a temetőben.

1919. március 21-e, a dicsőséges Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának napja szabadságot hozott a még élő foglyoknak, megnyitotta a fogolytábor kapuit, és kiürült az ostffyasszonyfai fogolytábor.

A sitkei ideiglenes tábor.

Az első fogolyszállítmányok már 1914. szeptember 17-én megérkeztek Vas megye területére: Boldogasszonyfára, Kőszegre és Kissitkére. A sitkei állomás közelében fekvő Kurczon majorba helyezték el a megérkező szerb és orosz foglyokat. Az ideiglenes sáortábor csak átmeneti jellegű volt. Az akkori bölcs vezetőség bízott abban, hogy mire ősszel lehullanak a falevelek vége lesz a háborúnak. Innen jártak át a foglyok az ostffyasszonyfai állomástól északkeletre elterülő új táborhelyre dolgozni.

A telepítés megválasztásánál főcél volt, hogy nagyobb lakott helytől távol legyen, és ne adjon alkalmat a könnyű szökésre. A sitkei tábor közelében az egyik forrás fölé a foglyok mutatós emlék-kutat emeltek. Itt is haltak meg néhányan, de eltemetés után rövid időre felszedték tetemüket az erdei sírokból, és átszállították azokat az ostffyasszonyfai temetőbe.

Az ostffyasszonyfai végleges tábor.

A rohamosan készülő tábor szinte máról-holnapra nőtt ki a földből, és a monarchia egyik legnagyobb barakk-városa lett. Szemtanúk úgy emlékeztek róla, hogy nagyságában felért Budapest egyik kerületével.

Az állandó táborépítés 1915. májusában indult meg Szőgyéni Marich Ferencné grófné, aranykulcsos királyi kamarás birtokán a Földvár-dűlőben. A tábor 251 kat.hold, 754 n.öl területen létesült 8 millió koronás költséggel. A táborhoz külön tartozott még 526 kat.hold 312 n.öl nagyságú szántóterület, az élelmezési anyagok megteremtésére. A Honvédelmi Kincstár a földtulajdonosoknak, nevezetesen: Pelsőbüki Nagy György, – Nedeczky Béla, – vitéz Katonai Mihály, – és gróf Eltz Károly földbirtokosoknak 1916. szeptember 30-ától a háború tartamára a fogolytábor céljaira lefoglalt területekért igen magas haszonbért fizetett.

A tábor bérlete 1919. október 1-én felmondásra került, de közben 1 éves esendőrképző iskola céljaira újból meghosszabbították a szerződést 1920. október 21-ig. A szerződés letelte után visszakapták az eredeti tulajdonosok.

Kivételt képez a táborhoz tartozó temető, mely vitéz Fekete Lajos százados tulajdona volt, és területileg átnyúlt a nagysimonyi határba. A tábor kerülete elérte a 14 kilométer hosszúságot. A tábor parancsnoka *Schön Árpád ezredes* volt,

A tábor belső elrendezése az alábbi felosztás szerint tagozódott:

B. őrzészlóalj csoport

1. táborparancsnokság
2. zászlóaljőrség parancsnokság

- 3. tiszti lakások
- G. 1-5-ig számozott barakkok sora, 197 épületből álló tényleges fogolytábor
- K. Betegosztály
- T. tiszti tábor
- I. fertőtlenítő csoport
- VH. építőudvar
- VB. pékség
- WP. ételmezési raktárok
- BR. kutak

Egy-egy legénységi barakképület hossza: 31,50 méter, szélessége 10 m volt. A nagytömegű szállítást az ostffyasszonyfai állomásról kiágazó szárnyvasút bonyolította le, mely a tábor területén négy irányba ágazott el. A vasbeton rakodóját az egyik nagysimonyi MÁV. dolgozó 1967-ben használta fel házépítés céljaira.

Egyik hírmondó szerint, a földbe épített hűtőraktárban, az 1950-es években még laktak is.

A szennyvizet a Rábába vezették 3.700m fedett beton csatornán keresztül, melyet több helyen kocszos derítő szakított meg. Ezek a derítők ma is láthatók, de a betongyűrűket kitermelték a földből. A Rába közelében 4 méter mélyen vezették a szennyvizet a Rába alá, és a vízbe már egészen megszűrve és fertőtlenítve került.

A tábor rendelkezett saját vágóhíddal, de a húsáru-szállításba a celldömölki hentések is besegítettek.

Eleinte humánosan fogták fel a táborba került foglyok sorsát. Szakmai képességeik alapján különböző műhelyekbe osztották be őket, és alkalmat adtak arra, hogy termelőmunkában képezhessék magukat, így nyíltak meg egymás után az asztalos, bognár, kovács, cipész és szabó műhelyek. Akiknek nem volt különösebb képességük azokat, mint famunkás ácsokat, vagy földmunkásokat foglalkoztatták. Talán ezekből maradtak legtöbben életben, mert kikerültek az uradalmakba vagy nagyobb parasztok házához dolgozni.

A tábor vízellátását a 3 lánkai kút szolgáltatta, a vizet motorok nyomták fel a nagysimonyi Cseren létesített víztoronyba.

A tábor eleinte 55 ezer orosz hadifogoly részére tervezték, de később túlszárnyalta a foglyok száma a normál befogadóképességet. Egy-egy barakkban 60-120 ember volt elhelyezhető emeletes ágyak segítségével.

Barakkonként két kályha volt beépítve. Az épületek dupla deszkafalúak voltak, és a deszkák köze ki volt töltve szigetelő salakkal és fűrészporral.

A falakat elég gyakran meszelték és fertőtlenítették, de a legyengült szervezetek mégis igen fogékonyak mutatkoztak a különböző betegségekre.

A tábor feltöltése és élete.

Az ideiglenes kissitkei építő-fogolytábor állománya a következőképpen tagozódott:

1915. júniusában érkezett 600 orosz, ebből 102 ukrán, 4 lengyel, 400 szerb, ebből 1 tiszt, 399 legénységi állományú fogoly. A szerbek a boldogasszonyfai fogolytáborból érkeztek az ostffyasszonyfai fogolytábor építésére.

1915. júliusában újabb szállítmány érkezett, 976 orosz a szükség táborba. Még ebben az évben kolera és hagymáz pusztított a kis-sitkei táborban. Az első halottakat a legelővel szemben lévő erdőben temették el, minden különösebb pompa nélkül, később azonban felszedték és átszállították az ostffyasszonyfai fogolytemetőbe.

1916. januárjában a szörnyű állapotokkal küszködő kissitkei szükség tábor ellenőrizte a Dán – Orosz Vöröskereszt és megállapították, hogy a földkunyhószerű elhelyezés nem megfelelő és a Militár-Komandó sürgős intézkedésére felszámolták, s még januárban a 2060 orosz foglyot átszállították az ostffyasszonyfai tábor 1. számú barakktáborába. Ezzel gyakorlatilag kiürült és megszűnt a kis-sitkei ideiglenes fogolytábor.

Az újabb feltöltések állandóan érkeztek Ostffyasszonyfára, de ugyanakkor átcsoportosítások is folytak más-más táborokba.

1916. májusában újból érkezett 104 ukrán – 1916. december 13-tól – szinte naponta érkezik 1000 fős csoport, december 20-án 8000 román, 4100 újabb román szállítmány, majd a további napokban újabb 4000 román hadifogoly.

November 18-án 400 orosz Hajmáskérre kerül, mert ott a tisztek részére építenek külön tiszti tábor; polgári román család is érkezett 24 taggal, de kikérték magukat a táborból polgári házakhoz, gazdasági munkára.

1917 elején Roman és Bacan járásból 210 csángó is érkezik a fogolytáborba.

1917. március 15-én egy német táborból újabb 50 csángó jött a táborba, akiket románokkal cserélnek ki. A románok és csángók ellenséges viszonyban voltak egymással, és ennek a rossz viszonynak lett a következménye, hogy a földművelésügyi miniszter intézkedésére áttelepítik a csángókat a kisbéri Állami Méntelepre, ahol rendes elhelyezésükről, sőt a művelődésükről is gondoskodnak, mert a legtöbbjük analfabéta volt. Gróf Tisza István szerette volna az írástudatlan csángókat Magyarországon véglegesen letelepíteni, de ebben az ügyben írt kérvényét a bécsi udvar elutasította.

1917. január 19-én az USA egy törzstisztje Románia képviselőjében megvizsgálta e hadifoglyok helyzetét. A vizsgálatot az váltotta ki, hogy a romániai fogolytáborokban lévő magyarokat a románok agyonéheztették, nem volt jártányi erejük és éhségükben kénytelenek voltak a tábor fűvét legelni. Miután ezt megtudták az ostffyasszonyfai fogolytáborban, az osztrák vezetőség ugyanilyen elbánásban részesítette a román foglyokat, fejadagjukat lecsökkentette, de a munkálatokat megkívánta tőlük. Az eredmény az lett, hogy a románok megkapták az éh-tífuszt, és naponta 20-80 halott lett a táborban. Természetes a tífuszt már az elkülönítés sem akadályozta meg, így átterjedt a tífusz a románoknál szolgálatot teljesítő magyar őrség tagjaira is, akik szintén belehaltak a fertőzésbe.

Az osztrák kormány időközönként jelentést kért a tábor állományáról, amelyről az alábbi adatok szólnak: 1917. február 12-i táborparancsnoki jelentés szerint a táborban van 3.600 orosz, 21.000 román, összesen 24.600, mely nyilvántartásból átlagban 1.200 ember feküdt kórházban és naponta átlag 16 román halt meg.

Egy újabb jelentés 1917. április 22-i állapotnak megfelelően az alábbiakban számol be:

1	ezredes
3	főorvos
3	orvos
11	tiszthelyettes
299	őrmester
2 184	szakaszvezető
3 188	tizedes

Természete, a tábor befogadóképessége ennél jóval nagyobb volt, de a táboron kívül mintegy 8000 főre tehető azoknak a száma, akik a környező községekben a nagygazdáknál, mint idénymunkások nyertek alkalmazást.

A pontos létszám szerint a halálesetek miatt, részint pedig az állandó töltés és kihelyezés miatt nehezen volt ellenőrizhető.

1917 augusztusában jöttek a fogoly olasz tisztek, kiknek számára a Földvári-majortól keletre külön létesítettek egy tiszti tábor.

A nagy halálozási létszám okát szerették volna kikutatni, különösen érdekelte a vezetőséget, hogy miért éppen a románokból kerül ki a legtöbb halott. Ebből a célból megvizsgáltak 24 román és 24 orosz foglyot. Az eredmény azt is igazolt, hogy az oroszok fejlettebbek, jobban tápláltak voltak, sőt már a bevonuláskor is nagy előnyük volt súlyban és edzettségben a románokkal szemben.

Ez a tény indította arra dr. Detre magyar kir. törzsorvost, hogy javaslatot tegyen a román foglyok élelmezésének javítására.

Sajnos, a segítség nem jött olyan gyorsan, mint ahogy azt a helyzet megkívánta volna. Úgy próbáltak magukon segíteni a románok, ahogy tudtak. Képesek voltak a tábor közelében a krumpli-ültető parasztok földjét feltúrni, és a beleültetett krumplit egy éjjel teljesen kibányászták. A kerítés drótját felfeszítették és éjjel amit megfoghattak a környező vidéken, mindent vittek.

Erről tanúskodnak a panaszok:

„A hadifoglyok szökését, garázdálkodását 20 km-es körzetben szinte lehetetlen megakadályozni. Még a járványbarakkokból is kiszökösnek a foglyok, és a környező községek lakói állandó rettegésben élnek.”

Kissitke, Nagysitke és Nagysimonyi községek előjáróságai azt panaszolják, hogy a sitkei hegyek tele vannak orosz foglyokkal, éjszaka feltörik a pincéket, elviszik a bort, az ott talált élelmet és bármi legyen is az, amit megfoghathatnak.

Bemerészkednek a községekbe, feltörik az éléskamrákat, csoportosan járnak, a hegyőr és a mezőőr felszólítására a betörés színhelyét nem hagyják el. Egy-egy ember teljesen tehetetlen velük szemben, mert mindent elvisznek, amit csak megfoghathatnak. Személy és vagyonbiztonság nincsen, ezért kérik a hatóság közbelépését.

Molnár János 74 éves itagsimonyi lakos, az egykori fogolytábor építőbrigádjának munkavezetője, aki szinte három és fél évig egyfolytában a táborban élt, epizódként mondja el a következő szomorú történetet:

„280 fős román fogolybrigádjával egy nyári napon a tábor raktárépületeit meszelték, nem messze a szemétdombtól. Egyszer csak látja, hogy az egyik román hadifogoly nem meszelőt, hanem egy hatalmas marhalábszárcsontot fog a kezébe s jókora késével azt reszelgette, farigcsálta, míg a csont minden darabja a vízzel telt sajkájába nem került. Ekkor aztán felforralta, és még úgy forrón habzsolni kezdte. Gyakran előfordult az is, hogy a brigád egyik vagy másik tagja csak felkiáltott és holtan elterült. A vitaminhiány, a járvány okozta legyengülés megölte őket. Volt olyan nap is, amikor a brigádjából 10-12 embert kellett a G-raktárába szállítani, ahonnan egy csillevasút az előre elkészített helyükre, a fogolytemető tömegsírjába szállítottak őket. Megtörtént, hogy naponként 50-100 halott is akadt, de a végnélküli utánpótlás nem szünetelt. A táborba vezető vasúton szinte ontották a foglyokat. Foglyok jöt-

tek, s mentek, vagy a temetőbe, vagy a falvakba, esetleg távolabbi üzemekbe, újabb táborokba.

A tábor tulajdonképpen elsősorban a foglyok megfigyelését szolgálta. Aki megbízhatónak bizonyult, mehetett dolgozni, élhetett, aki nem felelt meg, várt rá a járvány, a biztos halál. Viszonylag jobb dolga volt azoknak, akik mint megbízhatók kerültek ki dolgozni a környező falvakba, vagy majorokba. A szemtanuk szerint az ilyen kihelyezettek hallatlan energiával tudtak dolgozni, hiszen egyenesen megváltásnak tekintették, ha hosszú tétlenség után dolgozhattak valamit. Egyáltalán nem válogatták a munkát, mindent elvégeztek, hogy valami ételmezt kaphassanak.”

Dezső, ez egykori orosz hadifogoly

(Wernitz Olga visszaemlékezései alapján.)

Kemenesmagasiban az első világháború alatt élt Wernitz nevű szabómester. Szakmájának igazi mestere volt, becsületességéért és szorgalmáért tisztelték az egész környéken. 1918 őszén megjelent nála az ostffyasszonyfai táborból egy Dezső nevű orosz fogoly. Végtelen alázatossággal és tört magyar kiejtéssel elmondta, hogy ő munkát szeretne vállalni, és mesterséget tanulni a mestertől. Kérte, hogy fogadja be a mester, megdolgozik ő mindent, munkájáért csupán egy kis szerény kosztot és szállást kérne.

Meg volt rökönyödve az egész család a jövevény láttán, de bizalmatkelő beszélgetése végül is megnyerte a család bizalmát. Olga, a szabó mester 7 éves leánya könyörgött apjának, hogy fogadják be ezt a szegény embert. Végre döntött az idős mester, és megnyugtatta Dezsőt, hogy jöjjön csak el másnap, ad neki munkát.

Másnap Dezső boldogan megjelent és elfoglalta helyét a szabó műhelyben. Eleinte csak egyszerűbb paraszti „ceignadrágok” varrását bízta rá a mester. Dezső igen lelkiismeretesen követte a mester útbaigazításait és tanácsait. A mester fürkésző szeme hamar felfedezte, hogy nem egészen kezdő Dezső a szakmában, Így aztán egyre több bizalommal bízta rá a kényesebb munkákat is.

Hamarosan híre ment az egész faluban, hogy Wernitz szabóéknál orosz hadifogoly dolgozik. A fiatalság is megszerette, és bizalmukba fogadták. Szerették hallgatni estélenként a szép orosz népdalokat, melyek életre keltek Dezső ajkán. Egyre tökéletesebben kezdte beszélni a magyar nyelvet is, és a szabóságban is elismerést szerzett mesterének és nevének. Vasárnaponként el-eljárt a szomszédos községekbe is, így lassan megismerte az egész vidéket.

1919. március 21-én a fogolytábor feloszlásakor alkalom nyílt számára, hogy hazatérjen hazájába. Honvágyánál erősebb volt a szerelem, amely ide láncolta Kemenesaljára. Egyik napon boldogan jelentette be gazdájának, hogy meg szeretne nőszülni, és a mester jöjjön el neki leányt kérni. Az öreg Wernitz boldogan vállalta a násznagy szerepét, mert neki úgyszem volt fia, Dezsőt pedig, úgy meg szerette, mintha saját fia lett volna.

Néhány év után Dezső elköltözött a faluból, és csak annyit tudtak róla, hogy fiuk született és boldogan élnek.

Az öreg Wernitz bácsi is meghalt, családja pedig, elkerült a faluból. Lassan homály fedte volna az egész kis falusi eseményt, ha a dicsőséges Tanácsköztársaság 50 éves jubileuma alkalmával Farkasné született Wernitz Olga emlékeiben keresgélve vissza nem gondolt volna falujára, és Dezsőre, akinek másik nevét már rég elfelejtette.

Bizalommal jelent meg a celldömölki járási Tanács Művelődésügyi Osztályán és kérte segítségünket az egykori hadifogoly felkutatásában. Reménytelennek látszott a kutatás, de mégis megpróbálkoztunk Kemenesmagasiban érdeklődni.

Berghoffer Sándor az akkori tanácselnök segítségünkre sietett. Sikerült megtudni, hogy az egykori orosz hadifoglyot, a későbbi szabót Fasnik Dezsőnek hívták. Felesége Nagy Karolin volt. Fiuk neve Fasnik Gyula, aki jelenleg Budapesten a Dob utcában lakik, és a Munkügyi Minisztérium dolgozója elég magas beosztásban.

Ruskovics Antal volt litván hadifogoly

Ugyancsak hadifogolyként került az ostffyasszonyfai táborban, és ma is élő személy Ruskovics Antal, aki nyugdíjas állami gazdasági dolgozó Kanota-pusztán. A 80 éves Anti bácsi szintén hazánkat választotta, mert szülei korán elhaltak Litvániában, rokonaihoz pedig, nem akart hazatérni. A Nedetzky uradalomban vállalt munkát, ahol jó munkájáért tehenet és lakást is kapott. Csendes becsületes cselédként érte meg a felszabadulást, és utána a Lánka és Kanota pusztán megalakult állami gazdaság dolgozója lett. Itt érte meg a nyugdíjat és ebből él, mint öreg agglegény Lánka pusztán. Jól érzi magát az egykori munkatársai között az egyszerű majori környezetben. 1971. március 8-án kapott értesítés alapján még elég jól bírja magát. Visszaemlékezései eléggé szűk területre szorítkoznak, mert ő korán kikerült a táborból, és nem tartott szoros kapcsolatot – a ragályos betegség miatt – a fogolytársaival.

Az emlékeket feljegyezte: Laky Dezső, népművelési felügyelő

Megtörtént pl. az, hogy egy elcsigázott román fogoly nem bírta az eke szarvát tartani, ezért lakásadójának, Csizmazia Józsefnek a képét festette meg, hogy legyen valami, ami elfoglalja, és legyen valami, amivel kiérdemelje az élelmet.

Az olasz foglyok nagyon önértzetesek voltak, s az első időben alig álltak szóba valakivel, senkitől semmit el nem fogadtak. A nélkülözés és az éhezés persze őket is megtörte, de továbbbiba is elég zárkózottak maradtak. Talán ebből az önértetből fakad az is, hogy egyik nap a táborban elégedetlenkedni kezdtek. Megtagadták a munkát és nem akartak kimozdulni barakkjaikból.

A parancsnokság azonnal intézkedett, és egy óra múlva géppuskáktól körülvéve szólították fel a foglyokat a kivonulásra, akik kivonultak, mást nem választhattak. A foglyok ilyen magas fokú kiszolgáltatottsága mellett sajnos akadtak olyan emberek is, sőt tiszték és pallérok, akik a foglyokon próbáltak élösködni és nyereszkedni. Egyes munkavezetőknel szinte mindennapos volt, hogy a napi 20, később 40 fillérre emelt munkabérből egyszerűen zsebre vágta egy kis összeget, és a foglyoknak a megcsonkított munkabéért fizették ki.

A tábor vezetősége, Dorninger őrnaggyal az élen, valamilyen okból kifolyólag próbálta a foglyok ügyét védeni, és így a pénz helyett a délután fél 4 órai kiosztásnál minden fogoly részére külön 1/2 kg kenyeret osztatott ki.

A tapasztalt sikkasztók ismét kijátszottak a foglyokat, mert a kenyeret kicsempészték a táborból, és a környező falvakban eladták. Ez a sorozatos *csalás tette szükségessé a foglyopénz forgalomba hozatalát.*

Az egykori Ostffyasszonyfai Fogolytábor pénzei:

A pénzek egyik oldalán magyar, a másik oldalán osztrák (német) felirat.

A pénzeken a név és a számok több nyelven is olvashatók.

„Tíz Korona” magyarnyelvű oldala

A „Tíz Korona” németnyelvű oldala

A „Tíz Korona” színe zöld alapon körben rovátkás szívfüzérrel
20 szembenéző ágyúval, köztük felállított lőszer.

(Mérete: 12,5 x 7,0cm)

„Két Korona” magyar nyelvű oldala

A „Két Korona” német nyelvű oldala

Színe halványkék alapon függőleges szívfüzérek, fekete írással, piros díszítéssel, a motívumok láncdíszítéssel.

(Mérete: 11,0 x 6,4cm.)

„Egy Korona” magyar nyelvű oldala

„Egy Korona” német nyelvű oldala.

Színek halványkék alapon függőleges szívfüzérek,
fekete írással, halvány téglavörös motívumos díszítés.

(Mérete: 10,3x5,9cm.)

„Tíz Fillér” magyar nyelvű oldala

„Tíz Fillér” német nyelvű oldala.

Színe halványzöld alapon függőleges szívfűzér fekete és halványlila motívumos díszítés, fekete betűkkel.

(Mérete: 9,2 x 5,3 cm)

1918. június 1-ig 23 400 újabb olasz hadifogoly érkezett a táborba. A továbbiakban az összes magyarországi olasz foglyokat ide akarták összegyűjteni, ezért egész nagy csoportokban, 500 fős szállítmányokban érkeztek a foglyok a Románia, Oroszország és az Osztrák-Magyar Monarchia között megegyezések jöttek létre a hadifogolycsere ügyében. Így az oroszok, majd hamarosan a románok is rohamosan fogynak a táborból. 1918. szeptember 1-én a hadügyminiszter elrendeli a tábor feloszlatását. Tudniillik az ostffyasszonyfai fogolytáborban a brest-litovszki béke után bomladozni kezdett a fegyelem...

„Fosztogatók az ostffyasszonyfai fogolytáborban.”

„Nyolcvanhat egyént tartóztattak le.”

(A cikk a Vasvármegye c. újság 1918. november 19-i számában jelent meg.)

Az ember a szokás rabja. Vas vármegye természeti szépségei turistákká nevelték az embereket, s a város lakóit, amikor idejük engedte seregestül ültek vonatra, és mentek ki a szabad természetbe – pihenni. Hosszú időn keresztül elmaradtak a kirándulások. A viszonyok úgy alakultak, hogy a városi lakosságnak nem volt kedve kirándulásokhoz.

Tegnapra változott a hangulat. Legalább Sárváron változott. A délután Ostffyasszonyfára induló vonattal mintegy kétszáz kiránduló kerekedett fel, s indult útnak a fogolytábor felé. De nem derűs jókedv vitte a kirándulókat. Sötét, ostoba gondolatokkal foglalkoztak. Ma, amikor minden ember becsületes munkájára van szükség, amikor minden embernek maga és családja iránt való kötelessége, hogy rendőre legyen a magántulajdonnak, és közjavaknak, mintegy kétszáz sárvári és környékbeli lakos, valószínűleg előzetes felkészülés után elhatározták, hogy kimennek Ostffyasszonyfára, hogy magukévá tegyék az ott fölhalmozott milliókat érő kincstári javakat.

Nem számoltak azzal a sötét lelkű emberek, hogy azok a javak az országé, a nemzeté, amire a nemzetnek van nagy szüksége, hogy a felhasználható holmit majd a szegény emberek részére osszák föl, és adják ki, s bűnös úton akartak ők maguk jogtalan haszonhoz jutni. Ostffyasszonyfán formálisan megtámadták a fogolytábort, és annak őrségét.

Az őrség fegyvert használt, de kímélettel volt a rablók iránt, de különben is kicsiny volt a létszámuk, hogy sikerrel megvédehették volna a kincseket érő felszerelést az odavonult tömeggel szemben, akik közül sokan kocsikon jöttek, hogy ne kellessék nekik fáradni a holmik elszállításával.

Segítséget kértek Celldömölkről és a celldömölki nemzetőrség vonult, ki aztán a rendet helyreállítani.

Gépfegyvert vitt magával a celldömölki nemzetőrség és Ostffyasszonyfán kénytelen volt a gépfegyvert működésbe is hozni. Mint értesültünk az összetűzésnek egy asszony halottja és számos sebesültje is volt. A fosztogató banda körében rögtön megindították a nyomozást és nyolcvanhat egyént tartóztattak le, akik részesei és vezetői voltak az ostffyasszonyfai fogolytábor raktárai ellen irányított merényletnek.

A nyolcvanhat egyént – a celli nemzetőrök – ma hozták Szombathelyre, s megtöltötték velük az ügyészség fogházát.”

A végleges erjedés

A végleges erjedés azonban a magyar 1918-as őszirozsás forradalom után indult meg a táborban. Az oroszok és románok nagyon sürgették a fogolycsere akciók lebonyolítását. Itt volt, majd a kőszegi kórházban gyógyult fel *Kornilov* orosz tábornok, aki illegális úton jutott haza Oroszországba. Később a *Kerenszkij* forradalomban, mint tekintélyes orosz parancsnok, nagy szerepet játszott.

Itt volt a fogolytáborban *Notke* román királyi udvari festő, aki mint kihelyezett fogoly inkább festegetett, mint mezőgazdasági munkát végzett. (Valószínű, a hiányzó két sor a szövegben őrá vonatkozott – Mesterházi Sándor)

Ugyancsak az ostffyasszonyfai tábor lakója volt *Mario Joanelli*, a későbbi olasz vasútiügyi miniszter, aki sebesüléséből felgyógyultan került a táborba. Kellemes emlékei között őrizte meg a nagysimonyi jó paprikásgulyást, melyet mindig a szájában érzett. (Tette meg nyilatkozatát a Nemeskéri Kiss Melaniének a Magyar Nemzet 1939. IX. 5.sz. 11. oldalán.)

Nem sokkal 1919. márciusa előtt *Dorninger őrnagyot* valószínű kiváló munkájának elismeréséül előléptették, és Budapestre hívták fel.

A közelgő márciusi események hatására először a parancsnokság hagyta el a tábor, majd a katonaság, úgy hogy március 21-re csak nagyon gyenge őrséggel álltak szembe a foglyok.

Tanácsköztársaság idején

A. Tanácsköztársaság kikiáltása elsöpörte a gyenge őrséget, és megkezdődött a foglyok szervezett elszállítása. Ez azonban a rossz közlekedési viszonyok között elég lassan és vontatottan történt, éppen ezért, akadtak foglyok, akik egyénileg akartak hazajutni. Lassan bevonták a kihelyezett munkásokat is, és ezek hazaszállításáról is gondoskodás történt.

Mire – a Tanácsköztársaság bukása után – az ellenforradalmi őrség felkereste e tábor, már csak a tábor zavartalan lebontására kellett ügyelni. Budapestről és ez ország különböző részeiről jöttek, akik kisebb-nagyobb tételekben megvásárolták a tábor építőanyagát. A hatalmas fogolyváros egy év alatt eltűnt, csak annyi maradt meg belőle, amit akkor nem lehetett elszállítani. A környező községekbe is került illegálisan sok építőanyag. Megmaradtak a földbe ásott lőszer bunkerek, hústárolók, G rakodóknak, valamint a derítőknek betonaknái. A szomorú négy év áldozatai pedig, ott nyugszanak a hadifogoly-temető tömegsírjában, ahol emléküket jelzi a felállított emlékmű.

A hadifogoly temető

A drótkerítéssel körülvett, és díszes kapuval ellátott temető bejárat előtt megihletődés szállja meg az embert, amikor betekint arra a szomorú helyre, ahol a világ legszerencsétlenebb embereinek porhüvelyit rejti magában a föld. A világháború vihara sodorta el ezeket a szerencsétleneket messze hazájuktól, messze a családi otthonuktól, hitveseiktől, gyermekeiktől, ide a temetőbe. Szeretteik talán azt sem tudják, hogy hol fedi őket a sírhant. Megbékélve egymás mellett parcellákba elrakva békésen nyugsznak itt a főbejáratától balra az emlékmű a következőket őrzi:

A magyar őrség tagjai is számosan áldozatul estek a tifusznak, akiknek emlékoszlopai a főbejárat a kapuhoz közel eső részében bal- és jobb oldalon található.

Az alábbi nevek olvashatók: Pro Patria
Nagybossányi és Kisprónai
Bossányi László tart. százados 1887-1919
Kalita András 1882–1916

Podor József tizedes 1888–1916
Csere János tizedes 1870–1917
Wpinagoi Richárd 1892–1918
Peresztegi András 1918
Miklós Antal 1876–1918
Máriás Károly 1889–1919
Pro Pátria Kut Imre 1867–1917

1931–32-ben avatásra került a fogolytemető és az akkori járási főszolgabíró (*Gerlich*) meghívatta az olasz, román, orosz katonai attasékat, kiknek jelenlétében hatalmas ünnepek közepette ország-világ előtt hitet tettek amellet, hogy utólag végtisztességben részesítik azokat, akiket a háború vihara idesodort a szerencsétlen fogolytáborba. A temetőt díszbokrokkal, díszfákkal, telepítették be, kavicsos utak választották el az egyes nemzetek fiait, és a temetőgondnokság részére egy felügyeleti épületet létesítettek, és a temető gondnokául *Földesi Lajos* bácsi nagysimonyi temetőőrt rendelték ki, aki igen becsülettel látta el tisztét, és nagyon rendben tartotta a temetőt. Akkoriban létezett egy temetkezési vázlatrajz a temetőről, és volt vendégkönyve is, amelyben igen nevezetes személyek aláírásai szerepeltek. Sajnos az utókor egy darabig megfeledkezett a temető rendben tartásáról, eltűnt az épület, részben a kerítése is, sőt a beton virágtartók is nagy részben, amelyek lezárták a főút mellett az egyes sírsorokat.

1931-ben a bécsi udvar halottak napján rendezett ünnepi megemlékezést a hősi halott hadifoglyokról. A *Kemenesalja* (1931. nov. 8-i.) így emlékezett meg:

„Az idén az első kegyeleti ünnepséget Bécsben rendezték meg, amely igen nagyszabású volt.”

Itt az ostffyasszonyfai fogolytemetőben, az egyes nemzetek parcellái az illető nemzetek lobogóival voltak feldíszítve, és az egész temető teljes díszben várta az ünneplő közönséget. Vas Vármegye alispánjának képviseletében *dr. Gerlits Elek* a járási főszolgabíró mondta az ünnepi beszédet. Románia képviseletében megjelent *N. Palangeanu* ezredes, a román király tiszteletbeli hadsegéde, a magyar és osztrák katonai attasé, *dr. Georges Micau* román konzul, *M. M. Balta* román követség attasé. A többi nemzetek küldöttjei a bécsi un. népségen voltak.

Az ünnepi műsorban szavalatok, zenekari és énekkari számok, és járási, községi szónonkok megemlékezései hangzottak el.

N. Palangeanu román ezredes megköszönte az ország és a hősök hozzátartozóinak nevében az a szeretetet, amit hős fiaikkal szemben tanúsított a rendezőség. Egyúttal biztosította a résztvevőket, hogy az ő hazájukban pihenő hősi fiainkat ők is hasonló tiszteletben részesítik.

1932. évi nov. 2-4. ünnepségről már sokkal bővebben emlékezik a *Kemenesalja* 28. évfolyamának 45. száma a második oldalon.

Dr. Gerlits Elek járási főszolgabíró beszédéből idéztük a részleteket.

„Ezek a katonák hazájuk szolgálatában lelték halálukat, éppúgy, mint azok, akiknek szívét a harcmezőn ágyúdörgés közepette járta át a gyilkos golyó. Mindkettő egyformán a becsület mezején esett el az összemberiség jövője érdekében. És most hazájuk szolgálatában lehelték ki lélküket, hősök voltak.

A mai napon ezekről a hősekről kívánunk megemlékezni, kik a szélrózsa minden irányában, a világ minden táján szeretteiktől elszakítva elússzák örök álmukat.

E temetőben nyugvó hősi katonák nem idegenek már többé nekünk! Testvéreinkül fogadtuk őket, cserébe az idegenben nyugvó fajtestvéreinkért, és hisszük és méltán elvárjuk, hogy a csere-

szülők, az egyes idegen államok, nem lesznek mostoha szülők fajtestvéreink, a cserében fogadott gyermekeikkel szemben.

Ennek a gondolatnak kiépítése, ápolása és fejlesztése el fog bennünket vezetni nemzetközi viszonylatban is a lelkek s népek megbékéléséhez, az emberiség mérhetetlen fájdalomának csillapításához, háborgó lelkének lecsendesítéséhez.”

Palangeanu román katoiai attasé és Cbcilia ezredes, olasz attasé saját anyanyelvén és végül mindkettő magyarul is megköszönte a megemlékezést.

Az ünnepség tartalmi mondanivalóját nagyon elmélyítette Tompa Kálmán ny. színiigazgató erre az alkalomra írt ódája, és annak megható előadása.

A tíz versszakos versből idézem a 3., 8., és 9. versszakokat.

Ezrek és ezrek bús nagy temetője
Ostffyasszonyfa gyászos bús világ,
Ma nem temetni, ma nem gyászolni jöttünk
A nemzeteknek sok-sok hős fiát.

* * *

Ne sírjátok és ne zokogjatok ti
Hú hitvesek se ott a távolon
Virágoskert ez a magyar föld szívéen,
Melyet nem tör át se dudva, sem gyom,
Virágoskert ez, ahol éjjelente
Suttogva kelnek a hős katonák
S a Hold, ha feljön, fiaik keresve
Itt imádkoznak a magyar anyák.
Oh vajha e bús ködlepte álmoknak
Világán végre áttörne a Hit
S megértenék, hogy csak a béke lángja
Szárítja fel az élők könnyeit!
Új élet kelne egész világon
Nem volna többé tespedők hona,
S a múltat, melyen annyit keseregtek,
Elfeledtetné a sírok moha!"

* * *

A temető halottjairól olyan pontos és áttekinthető kataszter készült, amely segítségével egy pillanat alatt bármelyik hősi halott adatai feltalálhatók voltak. Sajnos, az idők folyamán megsemmisült.

Földesi Lajos bácsi nagysimonyi lakos volt a temető gondnoka, aki, példás rendben tartotta a temetőt a felszabadulás előtt. A maga kis örbódéjában szívesen adott tanácsot az érdeklődő idegeneknek. Felszabadulás után eltűnt az eligazító kataszter, de nem nyomtalanul.

Ezt a tényt igazolja egy magas rangú szovjet tiszt tájékozottsága, aki 1945-ben, a felszabadulás napjaiban az akkori ostffyasszonyfai állomási önökhöz járult tanácsért, és a fogolytemető után érdeklődött. Tolmács útján megértette az akkori állomásfőnök, hogy a szovjet tiszt édesapja sírját keresi a fogolytemetőben. Valószínű a nemzetközi Vörös kereszt útján sikerült a temetési vázlatrajzot megszereznie. Készségesen vezette az érdeklődő szovjet tisztet a fogolytemető felé, aki a temető kapuban kiszakította a karját az állomásfőnök baráti karjaiból, és az izgalomtól átfűtve szaladt a kezében tartott vázlat alapján a jobboldali sírok harmadik sorának harmadik sírkövéhez és csókolgatta azt a magyar földet, melyben édesapja

porhüvelyre nyugodott. Megható volt ez a jelenet, melyet *Vas József* a celldömölki pályaudvar jelenlegi állomásfőnök-helyettese nem felejt el sohasem.

Ez a kis epizód arra kötelez bennünket, ha meg tudjuk becsülni az 1945-ben felszabadításunkra életüket áldozó szovjet hősokeket, akkor becsüljük meg azok édesapjait is, akik közül sokan itt pihennek az ostffyasszonyfai fogolytemetőben.

Csak így várhatjuk el méltán, hogy messze a Kárpátokban és a szovjet földön mindenütt megbecsülésben részesüljenek azok a honfitársaink, akik kényszerítő hatásra kerültek el hazájuktól messze keletre, és a háború vérzivatarában estek el a szovjet földön.³¹ -

Igen melegen üdvözlendő a Celldömölki Járási Tanács kezdeményezése, melynek eredménye lenne, hogy a napjainkban még mindig elhanyagolt fogolytemető rekonstrukciós tervek nyomán parktemetővé válhatna, és az idegenforgalom számára megnyílna, és hirdetné az internacionalista szellem jegyében, hogy mi magyarok, nemcsak a felszabadító szovjet hősokeket tiszteljük és becsüljük, hanem azok édesapját és közvetlen hozzátartozóikat is, akik ezer veszélyen át elhozták számunkra a békét és a boldog szabadságot.

Ipolyi Arnold emlék- és leletmentő felhívása ösztönzött arra, hogy az ismeretlenség homályából előkeressem az emlékeket.

Őrizzük, tartsuk fenn emlékeinket, gyűjtsük össze töredékeinket, nehogy végleg elveszenek, és ezáltal is üresebb legyen a múlt, szegényebb a jelen, és kéteesebb a jövő.

Forrásanyag

Gyűjtőmunkámban sokat kaptam a Nagysimonyi lakosaitól.

– *Jánosa Gyula* tsz paraszttól, aki őrszolgálatot teljesített a táborban.

Molnár János köművestől, az egykori brigádvezetőtől, aki sokáig volt a tábor aktív dolgozója.

– *Nagy Sámuel* nagysimonyi tsz paraszttól, aki jól ismerte a tábor életét.

Csizmazia András egykori postástól, aki nagyon jó ismerője volt a tábornak.

Nyomatott és írásos irodalomként felhasználtam: *A Sárvár és vidéke közjegyzőség története* c. monográfiát, (Csénye – Kissitke – Nagysitke – Rábasömjén.) Írta: *Szenttamási Babos Lajos* közjegyző. Sajtó alá dolgozta: dr. Pável Ágoston.

Jó segítség volt számomra a *Kemenesalja 1931-es és 1932-es évfolyamából* a novemberi számok.

Lőszertemető

A sok-sok meghalt fogoly után maga a gyilkos lőszer is zömmel idekerült a tábor területére. Ide szállították Erdély felől visszavonuló Mackensen-hadsereg, és az ország területén megmaradt ágyú és egyéb lőszeranyagot. A Környező falvakból a toborozásra sok ember vállalkozott a hadianyag hatástalanítására, mert igen jó bért fizettek az elszánt embereknek.

A hatalmas 70-80 cm hosszú gázgránátokkal igen óvatosan bántak. Vagonszámra földelték el 2 m széles, 2 m mély és 50-60 m hosszú folyosókba. A sok robbanás emberéletet is kívánt, sokan hordják Nagysimonyiban és Ostffyasszonyfán a veszedelmes munkálatok örök jelét.

A sorok írója 1952-ben jelentést tett a Honvédelmi Minisztériumba az elföldelt lőszerről és hadianyagról. A jelentésre élénk reagálás történt, mert 1953 tavaszán komoly tűzszerészrészleg jelent meg a jelzett területen, és vagonszámra termelték ki és robbantották a hadianyagot. Még mindig rejt magában a föld elhantolt lőszert, de nehezen található fel, mert egész akácerdő nőtt fel a gyilkos anyag felett.

Az antant misszió 1921-ben híret vette az ideszállított, de még el nem földelt lőszernek és hadisarcképpen lefoglalta.

Az osztozkodás után a használható kézfegyver és ágyúanyagot Lengyelország kapta.

A hatástalanított lőszeranyagot Weisz Manfréd csepeli gyáros vásárolta meg.

A hadianyag leszerelése és a robbantó barakkok lebontása után következett a víz vezetőcsövek kiszerezése is. A tábornak ezt a veszedelmes részét a honvéd kincstár 1924-ben szintén visszaadta az egykori tulajdonosának özv. Szőgyéni Marich Ferencnének. (Lásd M. kir. Honv. Min. 470.720/4-1936 sz. M. Kir. szombathelyi 3. honvéd vegyesdandár pság 1509/el. I.sz. 1936)

Mint érdekességet kívánom megjegyezni, hogy az 1953-as évi robbantások alkalmával a kén, réz és ólom anyagból pirit és galenit kristályok keletkeztek, amelyet sokan megtaláltak és a piritet aranynak hitték.

Kedves Olvasó!

Telnek-múlnak az évek, változnak idők és emberek, de az elevenbe vágó emlékek, és élmények egy életen át elkísérik az embert. Ezért ne csodálkozzunk, ha a vonaton utazó öreg emberek ajkáról sokszor halljuk az alábbi megjegyzést az ostffyasszonyfai vasútállomás kiáltásának nyomán: „Hű itt volt ám az első világháború alatt egy olyan nagy fogolytábor, amely beillett volna Pesten egy városnegyednek!”

De megváltozott azóta a táj, egészen felnő az a szép kis fenyőerdő, amely eltakarja a múltnak szomorú emlékeit...

* * *

A kéziratot másolta: Mesterházi Sándor nyá. pv. alezredes,
(Messsoft) Celldömölk,
2007. november 5.

Az eredeti sokszorosított iratot Laky Rezső a Járási Hivatali munkatársa - barátként adta nekem, látható örömmel és szeretettel, megemlítve a kis nyomdai hibát - az akkor odahelyezett Mesterházi Sándor polgári védelmi fhdgy-nak. Ez a példány ma is a tulajdonában van, azt féltve őrzöm.

Az iraton csak annyit változtattam, amennyit az akkori írógéppel történt írás hibái és az érthetőség szükségessé tettek. Az olvashatatlan - sokszorosítási hibás - sorokat a Celldömölk Városi Könyvtárban lévő példányból kijavítottam 2007. december 12-én.

2008. január 14-én Hetényi József (Celldömölk, Széchenyi u. 20.) gyűjteményéből elhozta a kiadványban található hadifogoly-tábori pénz címleteket, azokat azonnal be is másoltam az anyagba. (Több címlet is található a gyűjteményében.)

Az eredeti címlapot Cseledi Jenő készítette, aki akkor a Járási Hivatal Műszaki Osztályán dolgozott. A kép-címlap minőségén igyekeztem javítani, az olvashatóság céljából a sárga színt lecseréltem pirosra.

2007-ben kiadásra került egy tudományos történelmi feldolgozás is, ezt az Ostffyasszonyfai Önkormányzat kezdeményezte. E másolt iratot azonban jó kiegészítésnek tartom, hiszen ez a környék lakóinak emlékezését őrzi.

(Messsoft)